2023/2836

20.12.2023

DOPORUČENÍ KOMISE (EU) 2023/2836

ze dne 12. prosince 2023

o podpoře zapojení a účinné účasti občanů a organizací občanské společnosti v procesech tvorby veřejných politik

EVROPSKÁ KOMISE,

s ohledem na Smlouvu o fungování Evropské unie, a zejména na článek 292 této smlouvy,

vzhledem k těmto důvodům:

(1) Jak je zakotveno v článku 2 Smlouvy o Evropské unii (dále jen „Smlouva o EU“), Unie je založena na hodnotách úcty k lidské důstojnosti, svobody, demokracie, rovnosti, právního státu a dodržování lidských práv. Ustanovení čl. 10 odst. 3 Smlouvy o EU poskytuje každému občanovi právo podílet se na demokratickém životě Unie a vyžaduje, aby rozhodnutí byla přijímána co nejotevřeněji a co nejblíže občanům. Ustanovení čl. 165 odst. 2 Smlouvy o fungování Evropské unie (dále jen „SFEU“) poskytuje základ pro činnost Unie na podporu účasti mladých lidí na demokratickém životě Evropy.

(2) Článek 12 Listiny základních práv Evropské unie (dále jen „Listina“) zaručuje právo na svobodu sdružování a právo na svobodu shromažďování. To zahrnuje právo jednotlivců sdružovat se ve skupinách nebo organizovaných strukturách. Toto právo – jak jej uznal Soudní dvůr Evropské unie (SDEU) – představuje jeden z podstatných základů demokratické a pluralitní společnosti, neboť občanům umožňuje jednat kolektivně v oblastech společného zájmu a přispívat tím k řádnému fungování veřejného života. Právo na svobodu projevu a informací, jak je zakotveno v článku 11 Listiny, navíc zahrnuje svobodu zastávat a vyjadřovat názory a přijímat a rozšiřovat informace. Kromě toho článek 41 Listiny o právu na řádnou správu ukládá správním orgánům povinnost odůvodňovat svá rozhodnutí. A konečně článek 24 Listiny obsahuje právo dětí svobodně vyjadřovat své názory a stanoví, že v záležitostech, které se jich dotýkají, se k těmto názorům musí přihlížet s ohledem na věk a vyspělost dětí.

(3) Je třeba aktivně podporovat inkluzivní a účinnou spolupráci orgánů veřejné moci s občany, organizacemi občanské společnosti a obránci lidských práv v procesu tvorby veřejných politik. Procesy tvorby veřejných politik v žádném případě nepokrývají jednotlivá rozhodnutí správních orgánů, která by mohla ovlivnit práva jednotlivců. Je zapotřebí přizpůsobený přístup, protože podmínky pro účast jednotlivých občanů a organizací občanské společnosti nejsou stejné.

(4) Členské státy by měly vytvořit a udržovat bezpečné a příznivé prostředí pro organizace občanské společnosti a obránce lidských práv, aby se posílilo jejich účinné zapojení a bylo zajištěno, že se budou moci aktivně účastnit procesů tvorby veřejných politik a tím hrát klíčovou úlohu v demokraciích Unie. Organizace občanské společnosti jsou často označovány jako nestátní, neziskové, nestranické a nenásilné struktury, jejichž prostřednictvím se lidé organizují, aby sledovali společné cíle a ideály ([1]). Obránci lidských práv jsou jednotlivci, skupiny a orgány společnosti, které prosazují a chrání všeobecně uznávaná lidská práva a základní svobody v souladu s deklarací OSN o obráncích lidských práv z roku 1998 ([2]) a obecnými zásadami EU týkajícími se obránců lidských práv ([3]). Obránci lidských práv usilují o prosazování a ochranu občanských a politických práv, jakož i o prosazování, ochranu a realizaci hospodářských, sociálních a kulturních práv ([4]). Unie se zavazuje ke spolupráci s organizacemi, které respektují hodnoty Unie a základní práva zakotvená v článku 2 Smlouvy o EU a v Listině.

([1]) Viz například sdělení Komise „Kořeny demokracie a udržitelný rozvoj“, COM(2012) 492 final.
([2]) https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-right-and-responsibility-individuals-groups-and
([3]) https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eu_guidelines_hrd_en.pdf
([4]) V tomto doporučení by jakýkoli odkaz na „organizace občanské společnosti“ měl být chápán tak, že zahrnuje také „obránce lidských práv“.

(5) Účast občanů a organizací občanské společnosti by měla být zajištěna v procesech tvorby veřejných politik na místní, regionální, vnitrostátní, evropské i mezinárodní úrovni. To je uznáváno i v pokynech OSN státům k účinnému uplatňování práva na účast ve veřejných záležitostech ([5]), v doporučení Rady Evropy o právním postavení nevládních organizací v Evropě ([6]), o účasti občanů na místním veřejném životě ([7]) a o poradní demokracii ([8]), v doporučení OECD o otevřené veřejné správě ([9]), v Kodexu osvědčených postupů občanské participace v rozhodovacím procesu, který přijala konference mezinárodních nevládních organizací ([10]), a ve společných pokynech Úřadu pro demokratické instituce a lidská práva (ODIHR) Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) a Benátské komise o svobodě sdružování ([11]).

(6) Má-li být tvorba politiky fakticky podložená, měly by veřejné orgány zapojit ty, kdo jsou přijímanými pravidly a rozhodnutími dotčeni, a aktivně shromažďovat jejich názory a důkazy v různých fázích procesů tvorby politik. Členské státy by proto měly mít zájem aktivně podporovat účast občanů a organizací občanské společnosti v procesech tvorby veřejných politik. Součástí toho jsou inovativní způsoby, jako jsou kulturní činnosti a zapojení kulturních organizací, které prokazatelně posilují občanskou angažovanost, demokracii a sociální soudržnost ([12]). Členské státy by měly napomáhat rozvoji podpůrného a inkluzivního prostředí, které občanům poskytne příležitosti účinně se těchto procesů účastnit. Takové prostředí posiluje transparentnost a odolnost vůči manipulaci s informacemi a dezinformacím a může přispívat k posilování důvěry v zastupitelskou demokracii.

(7) Podpora účasti občanů na tvorbě veřejné politiky posiluje volební účast a povzbuzuje občany, aby se účastnili zastupitelské demokracie, a to i prostřednictvím kampaní a kandidatur. Členské státy by měly zajistit, aby občané měli přístup k informacím prostřednictvím vhodných kanálů a nástrojů k účasti, jakož i ke zdrojům pro zvýšení informovanosti o právech souvisejících s občanstvím Unie.

(8) Účast na tvorbě veřejné politiky by měla být inkluzivní a měla by co nejlépe odrážet demografické uspořádání a rozmanitost volebního obvodu a rovněž potřeby nedostatečně zastoupených skupin nebo osob se zdravotním postižením ([13]). Členské státy by měly poskytovat možnosti účasti prostřednictvím přizpůsobených a přístupných akcí a mechanismů online i offline, a to i ve venkovských a odlehlých oblastech.

(9) Digitální technologie mění procesy tvorby politik v Unii i způsob, jakým orgány veřejné moci komunikují s občany. Využití nových technologií v procesech tvorby politik, jako jsou online platformy a nástroje elektronické správy, může podpořit lepší interakci mezi občany a jejich vládami. Při zavádění takových technik je třeba respektovat brzdy a protiváhy demokratické společnosti a měly by být náležitě chráněny před riziky kybernetických útoků a online sledování. I když je potenciál digitálních řešení pro posílení účasti veřejnosti zřejmý, jejich role by v tomto ohledu mohla být nedostatečná a mohla by prohloubit digitální propast. Je proto nezbytné, aby se v případě potřeby i nadále předpokládala a umožňovala osobní účast.

([5]) OSN, Guidelines on the effective implementation on the right to participate in public affairs (Pokyny k účinnému uplatňování práva na účast ve veřejných záležitostech), 2018.

([6]) Rada Evropy, Doporučení Výboru ministrů členským státům CM/Rec (2007)14 o právním postavení nevládních organizací v Evropě.

([7]) Rada Evropy, Doporučení Výboru ministrů členským státům CM/Rec (2001)19 a doporučení CM/Rec(2018)4 o účasti občanů na místním veřejném životě. Na místní úrovni viz také Rada Evropy, Doporučení Výboru ministrů členským státům o hodnocení, auditu a monitorování účasti a politik účasti na místní a regionální úrovni CM/Rec (2009)2, a Rada Evropy, Dodatkový protokol k Evropské chartě místní samosprávy o právu podílet se na záležitostech místní samosprávy.

([8]) Rada Evropy, Doporučení Výboru ministrů členským státům CM/Rec (2023)6 o poradní demokracii.

([9]) OECD, Doporučení Rady o otevřené veřejné správě, OECD/LEGAL/0438.

([10]) Konference nevládních neziskových organizací, Kodex osvědčených postupů občanské participace v rozhodovacím procesu, revidované znění, 30. října 2009.

([11]) https://www.osce.org/files/f/documents/3/b/132371.pdf

([12]) Viz: „Kultura a demokracie: Důkazy – Význam účasti občanů na kultuře pro občanskou angažovanost, demokracii a sociální soudržnost – politické poučení z mezinárodního výzkumu“, Úřad pro publikace Evropské komise, květen 2023.

([13]) Viz například odkaz na účast osob se zdravotním postižením a Romů ve sdělení Komise „Unie rovnosti: Strategie práv osob se zdravotním postižením na období 2021–2030“, COM(2021) 101 final, a „Unie rovnosti: strategický rámec EU pro rovnost, začlenění a účast Romů“, COM(2020) 620 final.

(10) Pro účast na online procesech tvorby veřejných politik, pro přístup k relevantním informacím a orientaci v nich, pro spolupráci s úřady a pro rozvoj schopnosti identifikovat zmanipulované informace (včetně dezinformací) a být vůči nim odolnější, jsou důležité mediální gramotnost a digitální dovednosti. Tyto dovednosti lze dále rozvíjet prostřednictvím vzdělávání a odborné přípravy a prostřednictvím neformálního a informálního učení a práce s mládeží se zaměřením na kritické myšlení ([14]). Je zapotřebí celospolečenského přístupu, který zahrnuje také spolupráci s organizacemi, jež vyvíjejí iniciativy vycházející zdola a provádějí činnosti v oblasti monitorování, identifikace, předběžného vyvracení (prebunking) a vyvracení (debunking) dezinformací.

(11) Slibnými postupy pro podporu a obnovu mechanismů správy jsou inovativní formy účasti, které přímo sdružují občany, jako jsou online a osobní procesy společné tvorby. Pomáhají mobilizovat občany k řešení složitých politických problémů, včetně změny klimatu a rozhodnutí o investicích do infrastruktury ([15]).

(12) Tyto inovativní formy účasti a zapojení do tvorby veřejné politiky lze provádět v různých fázích tvorby politiky a mohou být organizovány v různých formátech, jako jsou panelové diskuse občanů, poroty nebo shromáždění online i offline, konsensuální konference, participativní sestavování rozpočtu a spoluvytváření. Členské státy by měly zajistit, aby orgány veřejné správy měly odpovídající finanční zdroje a pravomoci k organizaci takových akcí, a to například s přihlédnutím k požadavkům právních předpisů Unie v oblasti ochrany údajů.

(13) Členské státy by mohly čerpat z odborných znalostí a osvědčených postupů na úrovni Unie, zejména z Konference o budoucnosti Evropy ([16]). S cílem podpořit aktivní účast občanů a v návaznosti na konferenci zavádí Komise novou fázi zapojení občanů, která posiluje své standardy a nástroje, včetně evropských panelových diskusí občanů sdružujících náhodně vybrané občany ze všech členských států (přičemž jedna třetina z nich jsou mladí lidé ve věku mezi 16 a 25 lety), které projednávají klíčové připravované návrhy a jsou nyní běžnou součástí demokratického života v Unii ([17]).Komise rovněž vyvíjí přepracovaný portál „Podělte se o svůj názor“ jako jednotné kontaktní místo pro online občanskou angažovanost. Portál „Podělte se o svůj názor“ umožňuje občanům oslovit na různých úrovních evropské orgány: od vyjadřování stanovisek k legislativním iniciativám (veřejné konzultace) přes prodiskutování a projednávání s ostatními Evropany až po překládání vlastních návrhů pro Unii, v níž chtějí žít, a to prostřednictvím evropských občanských iniciativ. Využívá různé jedinečné prvky, které byly vyvinuty pro vícejazyčnou digitální platformu Konference o budoucnosti Evropy. Komise rovněž zřídila Kompetenční centrum pro participativní a poradní demokracii ([18]), které má za cíl podporovat zavádění uvedených postupů na unijní i vnitrostátní úrovni prostřednictvím online i offline propojování odborníků z praxe a výzkumných pracovníků napříč Unií a zkoumání osvědčených postupů a inovací.

(14) Členské státy by se také mohly inspirovat příklady iniciativ přijatých v rámci právních předpisů o ekologické demokracii a uplatňovat podobné iniciativy v jiných oblastech tvorby veřejných politik. Takové příklady se týkají zejména závazků vyplývajících z Aarhuské úmluvy ([19]) a nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1367/2006 ([20]) nebo debat Peer Parliaments ([21]) organizovaných Unií, například v rámci evropského klimatického paktu, k diskusi o tom, jak jednotlivci, místní a vnitrostátní vlády a Evropská unie mohou nejlépe bojovat proti změně klimatu.

([14]) Rada Evropy, Vzdělávací příručka o digitálním občanství, https://rm.coe.int/16809382f9 Viz také Evropská komise, Zapojení v oblasti potravin, osob a míst, https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC121910

([15]) Viz iniciativy v rámci evropského klimatického paktu (europa.eu). Viz rovněž zpráva OECD „Inovativní účast občanů a nové demokratické instituce – zachycení deliberativní vlny“ (2020) a prohlášení OECD OECD/LEGAL/0484 ze dne 18. listopadu 2022 o budování důvěry a posilování demokracie, https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0484

([16]) Zpráva o konečném výsledku Konference o budoucnosti Evropy, „Budoucnost je ve vašich rukou“, 9. května 2022.

([17]) Viz sdělení Komise Evropskému parlamentu, Evropské radě, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Konferenci Výboru regionů o budoucnosti Evropy „Přeměna vize na konkrétní opatření“ ze dne 17. června 2022 (COM/2022/404 final) https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52022DC0404. Viz také webová stránka Evropské panelové diskuse občanů (europa.eu).

([18]) https://knowledge4policy.ec.europa.eu/participatory-democracy/about_en

([19]) Úmluva Evropské hospodářské komise OSN o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí (Aarhuská úmluva).

([20]) Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1367/2006 ze dne 6. září 2006 o použití ustanovení Aarhuské úmluvy o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí na orgány a subjekty Společenství (Úř. věst. L 264, 25.9.2006, s. 13, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2006/1367/oj).

([21]) https://climate-pact.europa.eu/about/peer-parliaments_en

(15) Unie, v rámci své pravomoci, a všechny členské státy jsou smluvními stranami Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením ([22]). Úmluva vyžaduje, aby státy, které jsou smluvními stranami této úmluvy, při vypracovávání a provádění právních předpisů a politik k provádění úmluvy a při dalších rozhodovacích procesech týkajících se záležitostí souvisejících s osobami se zdravotním postižením úzce konzultovaly s osobami se zdravotním postižením, včetně dětí se zdravotním postižením, a aktivně je zapojovaly. Přístupnost pro osoby se zdravotním postižením by měla být zajištěna v souladu s požadavky na přístupnost stanovenými v příloze I směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/882 ([23]) a měla by být poskytnuta přiměřená úprava s cílem zajistit účast osob se zdravotním postižením na procesech tvorby veřejných politik za rovných podmínek s ostatními.

(16) Členské státy by měly podporovat účast dětí a mladých lidí na demokratickém životě v Unii, aby podpořily jejich dlouhodobé zapojení do evropských demokracií jako aktivních občanů a nositelů pozitivní transformační změny. Vyžaduje to Strategie Evropské unie pro práva dítěte ([24]), strategie Evropské unie pro mládež ([25]) a usnesení Evropského parlamentu ([26]). Členské státy by se mohly poučit z osvědčených postupů stávajících rad a procesů pro děti a mládež, jako jsou dialog EU s mládeží ([27]), platforma EU pro účast dětí ([28]) a Evropa pro školy ([29]). Rovněž by s ohledem na začleňování názorů občanů do tvorby veřejných politik mohly být zváženy osvědčené příklady rad pro starší osoby a osoby se zdravotním postižením.

(17) Organizace občanské společnosti, které se zabývají prosazováním a ochranou základních práv, jsou důležitým prostředkem pro vyjádření hlasů různých jednotlivců a skupin ve společnosti, včetně těch, kteří se nacházejí v nejzranitelnějších situacích, a přispívají k řešení společenských výzev a hospodářského rozvoje. Podporují pluralismus a odpovědnost za rozhodování a zvyšují kvalitu zastupitelské demokracie, jak je uznáno v Akčním plánu pro evropskou demokracii ([30]), zprávě o uplatňování Listiny za rok 2022 ([31]), výročních zprávách o právním státu ([32]) a Akčním plánu Evropské unie pro lidská práva a demokracii (2020–2024) ([33]). Důležitou roli občanské společnosti působit ve zdravých demokraciích jako brzdy a protiváhy zdůraznil Evropský soud pro lidská práva (ESLP), který soustavně upozorňuje na to, že způsob, jakým strážci veřejné politiky vykonávají svou činnost, může mít významný dopad na správné fungování demokratické společnosti.

([22]) Viz Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením a její opční protokol (A/RES/61/106). Podle Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením se „přiměřenou úpravou“ rozumí nezbytné a odpovídající změny a úpravy, které nepředstavují nepřiměřenou nebo nepatřičnou zátěž a které jsou prováděny, pokud to konkrétní případ vyžaduje, s cílem zaručit osobám se zdravotním postižením uplatnění nebo užívání všech lidských práv a základních svobod na rovnoprávném základě s ostatními.

([23]) Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/882 ze dne 17. dubna 2019 o požadavcích na přístupnost u výrobků a služeb (Úř. věst. L 151, 7.6.2019, s. 70, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2019/882/oj).

([24]) Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů, Strategie EU pro práva dítěte, COM(2021) 142 final, 24.3.2021.

([25]) Usnesení Rady Evropské unie a zástupců vlád členských států, zasedajících v Radě, o rámci evropské spolupráce v oblasti mládeže: strategie Evropské unie pro mládež na období let 2019–2027 ze dne 18. prosince 2018 (Úř. věst. C 456, 18.12.2018, s. 1).

([26]) Usnesení Evropského parlamentu ze dne 7. července 2021 o dialogu s občany a zapojení občanů do rozhodovacího procesu EU (2020/2201(INI), bod 17.

([27]) Dialog EU s mládeží | Evropský portál pro mládež (europa.eu)

([28]) Platforma EU pro účast dětí (europa.eu)

([29]) Evropa pro školy (europa.eu)

([30]) Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů o evropském akčním plánu pro demokracii, COM (2020) 790 final, 3.12.2020, s. 1.

([31]) Zpráva Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů, Prosperující občanský prostor pro dodržování základních práv v EU – Výroční zpráva o uplatňování Listiny základních práv EU za rok 2022, COM(2022)716 final, 6.12.2022.

([32]) Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů, Zpráva o právním státu 2023 – Stav právního státu v Evropské unii, COM(2023) 800 final, 5.7.2023, s. 26.

([33]) Společné sdělení Evropskému parlamentu a Radě, Akční plán EU pro lidská práva a demokracii na období 2020–2024 (JOIN(2020) 5 final).

(18) Výroční zpráva Komise o právním státu hodnotí vývoj týkající se inkluzivnosti legislativních procesů a zapojení občanské společnosti jako jednoho z prvků dodržování zásad právního státu a v několika případech adresovala jednotlivým členským státům k této otázce doporučení. Jak potvrzuje zpráva o právním státu 2022, „zlepšení zapojení zúčastněných stran, včetně organizací občanské společnosti, může prospět kvalitě právních předpisů i transparentnosti procesu“. Naopak nedostatek formalizovaných procesů, které přispívají k rozhodování, pozdní a roztříštěné konzultační strategie, selektivní a neprůhledný výběr účastníků dialogu a neexistence účinného sledování vzbuzují obavy z hlediska právního státu a vážně poškozují demokratické procesy. Ve zprávě o uplatňování Listiny za rok 2022 je rovněž zdůrazněna potřeba uznat roli organizací občanské společnosti, umožnit jim jednat a zajistit, že jsou vytvořeny takové podmínky, aby se mohly smysluplně zapojit do rozhodování a provádění vnitrostátních a unijních politik.

(19) Účinná a inkluzivní účast v procesech tvorby veřejných politik je možná pouze tehdy, když organizace občanské společnosti mohou pracovat v bezpečném a příznivém prostředí, kde jsou dodržována jejich základní práva a základní práva jejich členů, včetně svobody sdružování a shromažďování, svobody projevu a přístupu k informacím, jakož i práva na svobodu a bezpečnost, respektování soukromého a rodinného života, ochranu osobních údajů, majetku a nediskriminace, v demokratickém systému, který dodržuje zásady právního státu. Aby se organizace občanské společnosti mohly účinně podílet na procesech tvorby veřejných politik, potřebují bezpečný, zdravý a prosperující občanský prostor, kde jsou chráněny, podporovány, kde je posilováno jejich postavení ([34]) a kde mohou plně využívat základní svobody vnitřního trhu. Je zapotřebí neustálého úsilí o vytváření a podporu takového občanského prostoru příznivého pro organizace občanské společnosti a obránce lidských práv, kteří jednají s plným respektem k hodnotám Unie ([35]).

(20) Soudní dvůr EU rozhodl, že organizace občanské společnosti „musí mít možnost vyvíjet [svou] činnost a působit bez neodůvodněného zásahu státu“ ([36]), a Evropský soud pro lidská práva zdůraznil, že členské státy by se měly nejen zdržet nepatřičného zasahování do činností, které vyvíjejí občanské společnosti, ale měly by rovněž vytvořit příznivé prostředí pro organizace občanské společnosti prostřednictvím právních, správních a praktických opatření ([37]). Tento prostor je klíčovou součástí demokratických systémů, v nichž jsou respektovány a dodržovány zásady právního státu a základní práva.

(21) Orgány veřejné moci jsou povinny chránit svobodu sdružování a projevu i bezpečnost organizací občanské společnosti tím, že zajistí vhodné právní prostředí, budou monitorovat hrozby vůči organizacím občanské společnosti a usilovat o jejich účinné řešení, poskytnou přístup k odpovídajícím podpůrným službám a k finančním i jiným zdrojům, které jim umožní vykonávat jejich práci. Zatímco většina členských států skutečně zajišťuje bezpečný prostor pro organizace občanské společnosti, v některých členských státech byl v posledních letech pozorován nárůst počtu fyzických, verbálních a digitálních útoků proti nim, projevů nenávisti, obtěžování, zastrašování, pomlouvačných či nenávistných kampaní, včetně kriminalizace práce v oblasti základních lidských práv, administrativních a správních omezení, protiprávního sledování a používání strategických žalob proti účasti veřejnosti ([38]). Několik studií také ukazuje, že mezi organizacemi občanské společnosti jsou nejvíce dotčeni ty, které se zabývají ženskými právy a sexuálním a reprodukčním zdravím a právy, právy LGBTIQ osob, právy migrantů a žadatelů o azyl, veřejnou integritou a bojem proti korupci a ochranou životního prostředí.

([34]) Zpráva generálního tajemníka Rady Evropy, Stav demokracie, lidských práv a právního státu v Evropě, Sdílená odpovědnost za demokratickou bezpečnost v Evropě, s. 53. Viz také Rada Evropy, Doporučení Výboru ministrů členským státům, CM(2017)83-final Pokyny k účasti občanů na politickém rozhodování. Viz také Doporučení Výboru ministrů členským státům o potřebě posílit ochranu a podporu prostoru pro občanskou společnost v Evropě, CM/Rec(2018)11. Na úrovni OSN viz Úřad vysokého komisaře OSN pro lidská práva, 2018, Guidelines for States on the effective implementation of the right to participate in public affairs (Pokyny státům k účinnému uplatňování práva na účast ve veřejných záležitostech).

([35]) Viz závěry Rady o uplatňování Listiny základních práv EU; Úloha občanského prostoru při ochraně a prosazování základních práv v EU, 24. února 2023, 6675/23, body 9, 12 a 16. Rada ve svých závěrech vyzvala členské státy, aby podporovaly příznivé prostředí pro organizace občanské společnosti a obránce lidských práv, aby mohli vykonávat svou činnost v souladu s hodnotami Unie bez neodůvodněných zásahů státu, jak to vyžadují normy EU a mezinárodní normy. Viz také usnesení Evropského parlamentu ze dne 8. března 2022 o zmenšujícím se prostoru pro občanskou společnost v Evropě (2021/2103(INI)) a usnesení Evropského parlamentu ze dne 17. února 2022 obsahující doporučení Komisi o statutu evropských přeshraničních sdružení a neziskových organizací (2020/2026(INL)) a výroční zpráva o uplatňování Listiny základních práv EU za rok 2022, COM/2022/716 final, s. 34. Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů, Zpráva o právním státu 2023 – Stav právního státu v Evropské unii, COM(2023) 800 final, s. 26.

([36]) SDEU, rozsudek ze dne 18. června 2020, C-78/18, Komise v. Maďarsko, ECLI:EU:C:2020:476, bod 106.

([37]) Rozsudek ESLP ze dne 20. října 2005, *Ouranio Toxo a další v. Řecko*, stížnost č. 74989/01, bod 35.

([38]) Viz Agentura Evropské unie pro základní práva, Problémy, kterým čelí organizace občanské společnosti působící v oblasti lidských práv v EU, 2018; Ochrana občanského prostoru v EU, 2021; Evropská občanská společnost: stále pod tlakem – aktualizace 2022, 2022. Viz také monitoring aliance CIVICUS https://monitor.civicus.org/.

(22) Členské státy musí zajistit, aby organizace občanské společnosti měly přístup k finančním zdrojům a mohly je volně využívat ([39]), včetně využití finančních prostředků Unie. Pouze organizace občanské společnosti s odpovídajícími zdroji se mohou účinně účastnit procesů tvorby veřejných politik.

(23) Unie již poskytuje organizacím občanské společnosti dostatek finančních příležitostí k realizaci projektů, které pomáhají podporovat hodnoty Unie. Aby se usnadnila orientace v různých programech, zavedla Komise snadno přístupný portál, který slouží jako jednotná brána pro finanční prostředky Unie a umožňuje nalézt mimo jiné příležitosti k financování související s demokracií ([40]). Účelovou finanční podporu organizacím občanské společnosti v členských státech Komise poskytuje v rámci programu Občané, rovnost, práva a hodnoty. Cílem tohoto programu je chránit a prosazovat práva a hodnoty zakotvené ve Smlouvách, Listině a platných mezinárodních úmluvách o lidských právech, zejména podporou organizací občanské společnosti a dalších zúčastněných subjektů působících na místní, regionální, vnitrostátní i nadnárodní úrovni a povzbuzováním občanské a demokratické účasti s cílem udržet a dále rozvíjet otevřené, na právech založené, demokratické, rovné a inkluzivní společnosti, které jsou založeny na zásadách právního státu. Kromě toho programy Erasmus+, Evropský sbor solidarity a program Kreativní Evropa nabízejí možnosti financování spolupráce občanské společnosti, občanské angažovanosti a demokratické účasti. Rámcový program Unie pro výzkum a inovace Horizont Evropa rovněž podporuje organizace občanské společnosti a obránce práv v řadě tematických oblastí výzkumu ([41]). V rámci nástroje pro technickou podporu byla rovněž zavedena technická pomoc pro správní reformu v členských státech, jež představuje možnosti financování budování kapacit ve veřejných správách a veřejných orgánech pro participativní postupy. Příjemci finančních prostředků Unie jsou povinni dodržovat hodnoty Unie při čerpání těchto prostředků a Komise zavedla opatření na podporu dodržování předpisů a řešení případných porušení.

(24) Závazek Unie přispívat k ochraně a podpoře bezpečného a příznivého občanského prostoru se odráží také v její vnější činnosti, včetně Akčního plánu Evropské unie pro lidská práva a demokracii (2020–2024) ([42]). Je nastíněn rovněž v obecných zásadách EU týkajících se obránců lidských práv ([43]) a znovu potvrzen ve sdělení z roku 2012 „Kořeny demokracie a udržitelný rozvoj: spolupráce Evropské unie s občanskou společností v oblasti vnějších vztahů“ ([44]), v pokynech týkajících se podpory občanské společnosti v zemích procesu rozšíření ze strany EU v období 2021–2027 a v Akčním plánu pro mládež v rámci vnější činnosti EU ([45]). Síla a důvěryhodnost činnosti Unie v zájmu celosvětového prosazování lidských práv vychází ze způsobu, jakým Unie rozvíjí a posiluje své demokratické základy a základy v oblasti základních práv v rámci Unie.

(25) Toto doporučení je součástí balíčku opatření na obranu demokracie, který rovněž zahrnuje návrh směrnice Evropského parlamentu a Rady, kterou se stanoví harmonizované požadavky na transparentnost v oblasti zastupování zájmů jménem třetích zemí na vnitřním trhu, a doporučení Komise o inkluzivních a odolných volebních procesech v Unii a o posílení evropského charakteru a efektivního průběhu voleb do Evropského parlamentu.

(26) Toto doporučení vychází ze zjištění zprávy o uplatňování Listiny za rok 2022 a výročních zpráv o právním státě, v nichž se analyzuje situace v oblasti právního státu v Unii a jejích členských státech, zejména pokud jde o rámec pro občanskou společnost. Toto doporučení doplňuje Akční plán pro evropskou demokracii, jehož cílem je posílit

([39]) Článek 13 Deklarace OSN o obráncích lidských práv. OBSE-ODIHR a Benátská komise, Pokyny týkající se svobody sdružování, zásada 7, s. 42, https://www.osce.org/odihr/132371.

([40]) Portál pro financování a nabídková řízení (europa.eu)

([41]) Například program Horizont Evropa podpoří testování a aplikaci výsledků výzkumu, včetně experimentování s demokratickými inovacemi v oblasti občanské účasti (viz HORIZON-CL2-2024-DEMOCRACY-01-12). Nedávná zpráva shromáždila výsledky výzkumu EU v oblasti participativní a poradní demokracie. Podpoří také novou síť pro inovativní řešení pro budoucnost demokracie, která spojí výzkumné pracovníky v oblasti demokracie v celé Evropě s odborníky na občanskou účast a diskusi a výchovu k občanství za účelem vypracování doporučení pro tvůrce politik na základě výsledků výzkumu (viz HORIZON-CL2-2022-DEMOCRACY-02-01).

([42]) https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eu_action_plan_on_human_rights_and_democracy_2020-2024.pdf

([43]) https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/02_hr_guidelines_defenders_en_0.pdf

([44]) Viz poznámka pod čarou 1.

([45]) Akční plán pro mládež (společné sdělení Komise a vysokého představitele) | Mezinárodní partnerství (europa.eu)

postavení občanů a budovat odolnější demokracie v celé Unii prostřednictvím podpory svobodných a spravedlivých voleb, posílení svobody sdělovacích prostředků a boje proti manipulaci s informacemi a dezinformacím, doporučení Komise (EU) 2021/1534 ([46]) a iniciativu Komise z roku 2022 proti strategickým žalobám proti účasti veřejnosti ([47]). Vychází z prioritních opatření oznámených ve sdělení „Zpráva o občanství EU pro rok 2020“ ([48]) a doplňuje balíček týkající se občanství předložený na konci roku 2023.

(27) Toto doporučení je určeno členským státům. Kandidátské země a možné kandidátské země na přistoupení k Unii, jakož i země, které se účastní unijní politiky sousedství, se rovněž vyzývají, aby se tímto doporučením řídily,

PŘIJALA TOTO DOPORUČENÍ:

Předmět

1. Cílem tohoto doporučení je podporovat účast občanů a organizací občanské společnosti na tvorbě veřejné politiky s cílem napomoci budování demokratické odolnosti v Unii. Vyzývá členské státy, aby občanům a organizacím občanské společnosti poskytly více příležitostí k účinné účasti na procesech tvorby veřejných politik, které provádějí veřejné orgány na místní, regionální a vnitrostátní úrovni, v souladu se zavedenými standardy a osvědčenými postupy.

2. Členským státům se doporučuje, aby vytvořily a udržovaly bezpečné a příznivé prostředí pro organizace občanské společnosti, které jim umožní účinně se zapojit do procesů tvorby veřejných politik. Členské státy by měly přijmout účinná, vhodná a přiměřená opatření na ochranu a podporu organizací občanské společnosti a posílení jejich postavení s cílem zajistit prosperující občanský prostor.

Obecný rámec pro účinnou účast občanů a organizací občanské společnosti

3. Členské státy by měly podporovat a usnadňovat rámec umožňující občanům a organizacím občanské společnosti účastnit se procesů tvorby veřejných politik („rámec pro účast“) a zajistit, aby byl tento rámec pro účast prováděn v souladu s pokyny uvedenými v tomto doporučení.

4. Rámec pro účast by měl zajistit respektující zacházení se všemi účastníky, kteří by měli mít možnost se účastnit svobodně a bez nepřiměřených zásahů.

5. Rámec pro účast by měl být jasný a dostupný, včetně zajištění šíření včasných a odpovídajících informací, poskytování skutečných příležitostí a vhodných prostředků účasti na základě předem vymezených parametrů. Členské státy by zejména měly:

   a) zajišťovat účast na tématech veřejného zájmu nepřetržitým a pravidelným způsobem, nejen během volebních období;

([46]) Doporučení Komise (EU) 2021/1534 ze dne 16. září 2021 o zajištění ochrany, bezpečnosti a posílení postavení novinářů a dalších pracovníků sdělovacích prostředků v Evropské unii (Úř. věst. L 331, 20.9.2021, s. 8, ELI: http://data.europa.eu/eli/reco/2021/1534/oj).

([47]) Návrh směrnice Evropského parlamentu a Rady o ochraně osob, které se podílejí na účasti veřejnosti, před zjevně neopodstatněnými nebo zneužívajícími soudními řízeními („strategickými žalobami proti účasti veřejnosti“) COM(2022) 177 final, 2022/0117(COD) a doporučení Komise (EU) 2022/758 ze dne 27. dubna 2022 o ochraně novinářů a obránců lidských práv, kteří se podílejí na účasti veřejnosti, před zjevně neopodstatněnými nebo zneužívajícími soudními řízeními („strategické žaloby proti účasti veřejnosti“) (Úř. věst. L 138, 17.5.2022, s. 30, ELI: http://data.europa.eu/eli/reco/2022/758/oj).

([48]) Zpráva Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů: Zpráva o občanství EU pro rok 2020: Posílení postavení občanů a ochrana jejich práv, COM(2020) 730 final.

b) mít jasně definovanou politiku nebo regulační rámec pro účast občanů i organizací občanské společnosti, včetně cílů, postupů a příslušných zúčastněných subjektů;

c) na rámec uvedený pod písmenem b) uplatňovat pouze přiměřená a jasně sdělená omezení a případně zajistit přístup občanů a organizací občanské společnosti k mechanismu nápravy;

d) umožnit účast v raných fázích procesů tvorby politik, při určování potřeb, priorit a definování možných variant politik;

e) včas a ve snadno přístupných formátech poskytnout vhodné a nezbytné informace týkající se konkrétní akce účasti, včetně kontextu a typu zamýšlených opatření, postupů, časového harmonogramu účasti, orgánu odpovědného za akci a jeho kontaktních údajů;

f) zajistit co nejširší přístup k informacím a klíčovým dokumentům offline i online, a to i prostřednictvím webových stránek příslušných veřejných orgánů, a aktivně a rozsáhle šířit tyto informace mezi veřejností, a to v přístupném jazyce, zdarma a bez nepřiměřených administrativních překážek;

g) přijmout opatření k zajištění toho, aby byly informace poskytovány konkrétně těm občanům a organizacím občanské společnosti, kteří by mohli být dotčeni, se zvláštním zřetelem k nejvíce marginalizovaným, nedostatečně zastoupeným a zranitelným jednotlivcům a skupinám;

h) počítat s dostatečnými zdroji a časem, aby zajistily smysluplný dopad, a vzít v úvahu období dovolených ve vnitrostátním kontextu, aby umožnily odpovídající účast;

i) stanovit nediskriminační a přístupné způsoby účasti, a to i pro osoby se zdravotním postižením, bez nadměrných formalit a zdarma.

6. Rámec pro účast by měl být transparentní a členské státy by měly zajistit kontrolu samotných procesů. Členské státy by zejména měly:

a) informovat zúčastněné osoby o výsledku procesu tvorby veřejné politiky a o krocích navazujících na uskutečněné participační aktivity;

b) pravidelně zvát občany a organizace občanské společnosti k účasti v různých fázích procesu tvorby politik, a to i ve fázi přezkumu politik;

c) pravidelně vyhodnocovat svůj rámec pro účast s cílem zlepšit a upravit jej například tak, že přijmou uživatelsky vstřícnější, účinnější a inovativní metody.

7. Rámec pro účast by měl být inkluzivní a měl by zajistit, aby občané a organizace občanské společnosti měli rovné příležitosti k účasti a aby byla zohledněna pluralita názorů, včetně názorů nedostatečně zastoupených, nejzranitelnějších a marginalizovaných osob. Konkrétně:

a) členské státy by se měly snažit používat nástroje a metody, které vedou k co nejširší účasti občanů, skupin a organizací občanské společnosti, a měly by podporovat volbu snadno dostupných a nediskriminačních procesů účasti;

b) členské státy by měly předcházet překážkám bránícím účasti nedostatečně zastoupených skupin a odstraňovat je tím, že zohlední zvláštní potřeby, včetně osob se zdravotním postižením, mládeže, starších osob, občanů přistěhovaleckého původu a mobilních občanů Unie;

c) procesy a akce účasti by měly být usnadněny s pomocí nejlepších dostupných odborných znalostí, aby byl zajištěn inkluzivní přístup, díky němuž budou všichni účastníci vyslechnuti rovným způsobem a také bude přesně prezentována pluralita názorů na projednávané otázky.

8. Členské státy by měly rozvíjet, podporovat a provádět iniciativy na zvyšování informovanosti zaměřené na rozšíření znalostí o možnostech účasti na vnitrostátní, regionální a místní úrovni a o dostupných metodách a nástrojích na podporu a posílení účinného zapojení do procesů tvorby veřejných politik.

9. Členské státy by měly posílit schopnost občanů, organizací občanské společnosti a veřejných orgánů zajistit účinnou a smysluplnou účast na procesech tvorby veřejných politik prostřednictvím školení a informačních setkání.

10. Členské státy by měly věnovat zvláštní finanční prostředky na podporu provádění svého rámce pro účast na všech úrovních správy, včetně co nejlepšího využití dostupných finančních prostředků Unie.

Zvláštní opatření na podporu a povzbuzení účasti občanů na tvorbě veřejných politik

11. Členské státy by měly zavést participativní a poradní akce vedené občany zabývající se konkrétními rozhodnutími a politikami a podporovat a prosazovat individuální a společné způsoby účasti, jako jsou panelové diskuse občanů, občanská shromáždění a další formáty dialogu a společné tvorby. Při tomto úsilí by se členské státy mohly inspirovat zkušenostmi, odbornými znalostmi a osvědčenými postupy shromážděnými v rámci Konference o budoucnosti Evropy a následných evropských panelových diskusí občanů, jakož i mezinárodními standardy, jako jsou pokyny OECD pro účast veřejnosti ([49]). Členské státy by měly zajistit, aby byly tyto akce usnadněny spolehlivou metodikou a základními zásadami na podporu jejich kvality, inkluzivity a integrity.

12. Členské státy by měly vyzývání občanů k participativní a poradní účasti zajistit v co největší míře inkluzivnost. K tomu by měly používat nejlepší dostupné statistické techniky pro postup náhodného výběru a losování. Pokud je to možné a nezbytné, členské státy by měly zjišťovat a řešit rozdíly v účasti různých skupin, a to s využitím statistik a studií postojů. Výběr občanů by měl být založen na demografických kritériích, aby se zajistilo, že účastníci odrážejí demografické uspořádání členského státu, přičemž se vychází i ze sčítání lidu nebo jiných podobných relevantních údajů a jakýchkoliv dalších postojových kritérií zajišťujících rozmanitost. Členské státy by měly zajistit příznivé podmínky pro účast bez zátěže ([50]) a případně náhradu nákladů na účast, včetně podpory ekonomicky vyloučených občanů.

13. Členské státy by měly vyvinout zvláštní úsilí k posílení účasti dětí a mladých lidí na politickém a demokratickém životě na místní, regionální a celostátní úrovni, včetně venkovských a odlehlých oblastí. Veřejné orgány by měly přijmout opatření, zejména v oblasti vzdělávání a odborné přípravy a v jiných oblastech, kde jsou aktivní děti a mladí lidé, aby podpořily smysluplnou, inkluzivní a bezpečnou účast dětí a mladých lidí bez jakékoli diskriminace.

14. V zájmu posílení participativních a poradních akcí v digitálním veřejném prostoru by členské státy měly prozkoumat využití nových technologií, které jsou občanům snadno dostupné. V tomto ohledu by členské státy měly rozvíjet mediální gramotnost a kritické myšlení od raného věku i v dospělosti a mimo jiné se při tom opírat se o kurzy informačního vzdělávání. Používání nových technologií by mělo být plně v souladu se základními právy, včetně práva na ochranu údajů a nediskriminaci, a se zásadami, jako je inkluzivnost, dostupnost a technologická a síťová neutralita.

Zvláštní opatření na podporu a ochranu občanského prostoru umožňující účinné zapojení organizací občanské společnosti

15. Členské státy by měly vytvořit a udržovat bezpečné a příznivé prostředí pro organizace občanské společnosti, aby byla zajištěna jejich účinná účast na procesech tvorby veřejných politik.

16. Členské státy by měly podporovat vytváření strategických partnerství mezi veřejnými orgány na místní, regionální a vnitrostátní úrovni a organizacemi občanské společnosti, aby byla posílena jejich účast na procesech tvorby veřejných politik.

17. Členské státy by měly zahájit strukturovaný dialog s organizacemi občanské společnosti o konkrétních tématech souvisejících s procesy tvorby veřejných politik. Členské státy by měly zajistit, aby tyto dialogy přesahovaly rámec konzultací o konkrétních politických nebo legislativních návrzích a byly pravidelné, dlouhodobé a zaměřené na výsledky.

([49]) https://www.oecd.org/publications/oecd-guidelines-for-citizen-participation-processes-f765caf6-en.htm

([50]) Srovnatelné s funkcí porotce uplatňovanou v některých členských státech, která umožňuje například vzít si volno v práci.

18. Členské státy by měly přijmout nezbytná opatření k ochraně organizací občanské společnosti před hrozbami, kriminalizací, zastrašováním, obtěžováním a před útoky a jinými formami trestných činů, a to jak offline, tak online. Členské státy by zejména měly:

    a) zajistit, aby:

        i) organizacím občanské společnosti jejich zaměstnanců a dobrovolníků a případně i osobám jim blízkým, jejichž bezpečnost je vzhledem k jejich práci vystavena věrohodným skutečným nebo potenciálním rizikům, byla k dispozici včasná a účinná ochrana, včetně zvyšování informovanosti donucovacích orgánů a soudních orgánů o rizicích, jimž čelí organizace občanské společnosti; ve zvláště závažných případech by měla být zajištěna okamžitá ochrana prostřednictvím mimořádných zákazů a ochranných příkazů;

        ii) byly okamžitě odsouzeny nezákonné činy, včetně činů zástupců členských států, a v případě potřeby aby byly okamžitě vyšetřovány a stíhány;

    b) monitorovat vývoj v občanském prostoru prostřednictvím jasných ukazatelů a rámců podávání zpráv, a to i s odkazem na stávající mezinárodní standardy; vytvářet a udržovat kontakty a nepřetržitý dialog s organizacemi občanské společnosti na podporu takového monitorování; příslušné informace by mohly být shromažďovány prostřednictvím vnitrostátních institucí pro lidská práva a dalších obránců lidských práv; zvláštní pozornost by měla být věnována také zprávám o fyzických a online útocích, pomlouvačných a očerňovacích kampaních, případech nenávistných projevů a strategických žalobách proti účasti veřejnosti; zvláštní pozornost je třeba věnovat situaci obránců lidských práv, organizací občanské společnosti a jejich členů, kteří patří k menšinovým skupinám nebo hájí práva žen a práva v oblasti sexuálního a reprodukčního zdraví, práva menšinových skupin, jako jsou LGBTIQ osoby, migranti a žadatelé o azyl, a veřejnou bezúhonnost a boj proti korupci a ochranu životního prostředí;

    c) podporovat a usnadňovat spolupráci a koordinaci mezi všemi aktéry zapojenými do sledování vývoje v občanském prostoru a do ochrany organizací občanské společnosti, které čelí hrozbám a útokům souvisejícím s jejich prací, a to i vypracováním protokolů o spolupráci a sdílením osvědčených postupů mezi donucovacími orgány, soudními orgány, orgány na místní, regionální a celostátní úrovni, organizacemi občanské společnosti, vnitrostátními institucemi pro lidská práva, orgány pro rovné zacházení a institucemi veřejného ochránce práv, a rovněž usnadňovat spolupráci mezi všemi příslušnými orgány a službami na svém území;

    d) usnadnit přístup ke zvláštním postupům nebo kanálům pro hlášení hrozeb a útoků a dokumentovat a analyzovat prostředí, ve kterém organizace občanské společnosti pracují;

    e) informovat organizace občanské společnosti o dostupných službách ochrany a podpory, a to i prostřednictvím vyhrazených webových stránek, které tyto informace uvádějí jednoduchým, přístupným a uživatelsky vstřícným způsobem; mezi organizacemi občanské společnosti by měly být aktivně šířeny jasné informace, zejména pokud jde o donucovací orgány, soudní orgány a poskytovatele podpůrných služeb, na které se lze obrátit v případě hrozeb a útoků;

    f) zajistit, aby stávající služby na podporu obětí a linky tísňové pomoci byly dostupné a přizpůsobené jednotlivcům pracujícím pro organizace občanské společnosti i osobám, jež jsou jim blízké, pokud je jejich bezpečnost vzhledem k jejich práci věrohodně skutečně nebo potenciálně ohrožena; tam, kde je to vhodné, by podpůrné služby měly poskytovat informace, právní a praktické poradenství, psychologickou podporu a přístřeší, jakož i podporu pro zvýšení digitální bezpečnosti; mělo by být poskytováno právní poradenství organizacím občanské společnosti, které čelí strategickým žalobám proti účasti veřejnosti; všechny podpůrné služby by měly být snadno přístupné a měly by být poskytovány důvěrně a nediskriminačním způsobem, a to i speciálně pro osoby se zdravotním postižením;

    g) spolupracovat a sdílet informace, odborné znalosti a osvědčené postupy s ostatními členskými státy a v relevantních situacích s mezinárodními organizacemi o případech týkajících se bezpečnosti organizací občanské společnosti a obránců lidských práv a zavedených nástrojích k zajištění jejich ochrany.

19. Členské státy by měly věnovat zvláštní finanční prostředky na vybudování kapacity organizací občanské společnosti, aby posílily jejich odolnost, když čelí hrozbám a útokům, a zvýšily jejich informovanost o podpůrných službách a mechanismech nápravy, které mají k dispozici.

20. Členské státy jsou vyzývány, aby přijaly zvláštní akční plány nebo rovnocenné iniciativy k vytvoření rámců na vnitrostátní úrovni s cílem podpořit bezpečný a příznivý občanský prostor a účinnou účast organizací občanské společnosti.

V Bruselu dne 12. prosince 2023.

Za Komisi
Didier REYNDERS
člen Komise